

Pozitivni i negativni aspekti zbornih natjecanja

Labuhar, Tena

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:475934>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA GLAZBENU UMJETNOST
STUDIJ GLAZBENE PEDAGOGIJE

TENA LABUHAR

**POZITIVNI I NEGATIVNI ASPEKTI ZBORSKIH
NATJECANJA**

ZAVRŠNI RAD

MENTOR:

prof. art. dr. sc. Antoaneta Radočaj-Jerković

Osijek, 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. KULTURA ZBORSKOG PJEVANJA.....	3
2.1. Zborsko pjevanje tijekom povijesti	3
2.2. Vrste pjevačkih zborova	4
2.3. Zborsko pjevanje	5
2.4. Društveno gledište i kulturno-estetski elementi kulture pjevačkog zbora.....	7
2.5. Uloga dirigenta	8
3. NATJECANJA U ODGOJU I OBRAZOVANJU	10
3.1. Pedagoški ciljevi natjecanja.....	10
3.2. Uloga natjecanja u motivaciji učenika.....	11
4. ZBORSKA NATJECANJA	13
4.1. Vrste zborskih natjecanja.....	14
4.2. Pripreme za zborna natjecanja	16
4.3. Emocionalna priprema zbora za natjecanje	18
5. POZITIVNE I NEGATIVNE STRANE ZBORSKIH NATJECANJA	19
5.1. Pozitivne strane zborskih natjecanja.....	19
5.2. Negativne strane zborskih natjecanja	20
6. ZAKLJUČAK	22
7. POPIS LITERATURE	23

SAŽETAK

Cilj je ovog rada prikazati pozitivne i negativne aspekte zborskih natjecanja. Rad se osvrće na povijesni razvoj zborskog pjevanja – od samih početaka glazbe pa sve do 21. stoljeća, kada je zborna glazba znatno kompleksnija i popularnija u svijetu glazbe. U radu se navode pozitivne i negativne strane zborskih natjecanja u odgoju i obrazovanju te kakva je uloga natjecanja pri motivaciji učenika, zatim karakteristike uspješnog dirigenta kao središnje osobe svakog pjevačkog zbora te karakteristike dirigenta koje su pjevači istaknuli kao važne za uspješan rad. U radu je istaknuta kultura rada s pjevačkim zborom, zatim koji su sve elementi potrebni za uspješne zbornske pokuse i pripremu te na koncu, odlazak zbora na natjecanje. U radu se opisuje uloga i utjecaj zborskih natjecanja na pjevački zbor, dirigente i širu zajednicu.

Ključne riječi: pjevački zbor, natjecanja, dirigent, pozitivni i negativni aspekti

SUMMARY

The aim of this paper is to explain positive and negative aspects of choral competitions. The paper looks at the development of choral singing throughout history - from the very beginnings of music until the 21st century, when choral music is significantly more complex and popular in the world of music. The paper states the positive and negative sides of competition in education and the role of competition in student motivation. Also, the characteristics of a successful conductor are stated because he is the core of the choir, and the conductor's characteristics are highlighted by singers which are important for successful work. The work highlights the culture of working with the choir, as well as what elements are necessary for successful choir rehearsals and preparation, and finally, the choir going to the competition. The paper describes the role and impact of choral competitions on choirs, conductors and the wider community.

Key words: choir, competitions, conductor, positive and negative aspects

1. UVOD

„Glazba daje dušu svemiru, krila umu, let mašti i život svemu što postoji.“ - Platon

Zborsko pjevanje posebna je vrsta zajedništva. Svaki član pridonosi svojim glasom, energijom i emocijom te se u trenutku muziciranja otvara potpuno nova dimenzija u kojoj pjevači dijele radost, strast i ljubav prema glazbi. Pjevati u zboru znači dijeliti radost stvaranja, osjećati povezanost s drugim ljudima u glazbi i doživjeti trenutke kada glazba otvori jednu potpuno novu dimenziju.

Ovaj rad sastoji se od sljedećih poglavlja: *Uvod, Kultura zborskog pjevanja, Zborsko pjevanje tijekom povijesti, Pedagogija zborskoga pjevanja, Vrste pjevačkih zborova, Natjecanja u odgoju i obrazovanju, Pedagoški ciljevi natjecanja, Uloga natjecanja u motivaciji učenika, Zborska natjecanja, Vrste zbornih natjecanja, Priprema za zborna natjecanja, Emocionalna priprema zbora za natjecanje, Pozitivni i negativni aspekti zbornih natjecanja, Pozitivne strane, Negativni aspekti, Zaključak i Popis literature.*

U poglavlju *Kultura zborskog pjevanja*, u potpoglavljima *Zborsko pjevanje tijekom povijesti, Vrste pjevačkih zborova, Zborsko pjevanje, Društveno gledište i kulturno-estetski elementi kulture pjevačkog zbora te Uloga dirigenta*, kronološki je opisan razvoj zborskog pjevanja od srednjeg vijeka pa sve do danas, vrste pjevačkih zborova, što je zborsko pjevanje te koji su elementi potrebni za postizanje kohezivnog zvuka i uspješnog zbora te za što je sve zadužen dirigent. U poglavlju *Natjecanja u odgoju i obrazovanju* objašnjava se uloga natjecanja u motivaciji/demotivaciji, manifestacija motivacije intrinzičnom i ekstrinzičnom motivacijom učenika te se utvrđuje koji su pedagoški ciljevi natjecanja. Četvrto poglavlje *Zborska natjecanja*, u potpoglavljima *Vrste zbornih natjecanja, Priprema za zborna natjecanja i Emocionalna priprema zbora za natjecanje* pruža nam pregled koje vrste zbornih natjecanja postoje s obzirom na organizaciju te što pripreme za natjecanja iziskuju od pjevača i dirigenta. Posljednje poglavlje *Pozitivni i negativni aspekti zbornih natjecanja* donosi nam sve dobre i loše strane zbornih natjecanja. Na kraju rada dan je *Zaključak i Popis literature.*

Zborska natjecanja nose značajnu ulogu u svijetu glazbe, pružajući priliku zborovima kako bi pokazali svoje umijeće, posvećenost i kreativnost, dobivanje priznanja za svoj rad, ali i mogućnost usporede s drugim zborovima. Pozitivni učinci takvih natjecanja uključuju

motivaciju za daljnji razvoj, priliku za umrežavanjem i stvaranjem vrijednih umjetničkih iskustava.

Međutim, zbarska natjecanja dolaze s nizom izazova. Dok natjecateljski duh može potaknuti izvrsnost i napredak, prekomjerni pritisak za postizanjem visoke nagrade i uspjeha može uzrokovati stres i anksioznost među članovima zbora. Sukobi, nepravedno ocjenjivanje i uspoređivanje s drugim zborovima mogu dovesti do emocionalnih i profesionalnih poteškoća.

Zbarska natjecanja široko su rasprostranjena u glazbenom svijetu i nedvojbeno utječu na razvijanje glazbenih interesa i vještina sudionika. Jedan su od glavnih načina na koji zborovi pokazuju i promoviraju svoje umijeće, a organiziraju se za zborove različitih dobnih skupina.

2. KULTURA ZBORSKOG PJEVANJA

2.1. Zborsko pjevanje tijekom povijesti

Pjevanje je u prvobitnim društvenim zajednicama prvenstveno bilo povezano s igrom i mimikom te je služilo u obrednim svečanostima; u borbi protiv natprirodnih sila, zazivanju kiše/sunca, prizivanju sreće u lovu/ratu i slično. Pjevanje je primitivnih naroda uglavnom bilo unisono (jednoglasno). Muzikološka istraživanja pokazuju kako se tek na višem stupnju razvoja pojavljuje višeglasje. Višeglasno se pjevanje primitivnih naroda naziva heterofonija. Ono podrazumijeva višeglasje u kojem još nije razjašnjen odnos među glasovima kakav danas znamo (Španić, 2019).

U antičkim školama pjevanje se tretiralo kao dobra školska aktivnost i bilo je vrlo cijenjeno (Radočaj-Jerković, 2017). Zborska glazba bila je značajan etičko-odgojni medij u formiranju i razvoju društva. Grci su prvi uveli zbor kao dramski element u tragediju; zbor je pjesmom bio zadužen ispričati priču i poduprijeti dramsku radnju. U početku je zbor brojio pedesetak članova, a kasnije se smanjio na petnaest.

Tijekom razdoblja srednjeg vijeka, zborska glazba služila je kao sastavni dio kršćanskog bogoslužja. Zborovi su bili mali; brojili su svega dvadesetak članova, a tadašnji najvažniji oblici zborskih skladbi bile su mise i moteti (Unger, 2010). U to vrijeme pjevali su se isključivo crkveni napjevi, a učilo se pjevati po sluhu, usmenom predajom i učenjem napamet. Naglasak je bio na lijepom pjevanju. Pojavom pjevačkih škola - *Scholae Cantorum* diljem Europe, cilj naobrazbe postao je lijepo pjevanje u zborovima. Također, pojava notacije uvelike je olakšala pristup učenju glazbe i pjevanju. Za pojavu solmizacije zaslužan je Guido iz Arezza (997.-1050). Usavršio je notno pismo i uveo je učenje po notama pomoću Himne sv. Ivana Krstitelja (Rukavina, 2020).

Broj zborova znatno se povećao u razdoblju humanizma i renesanse. U ovom periodu, razvijanjem polifonije, zborsko pjevanje postaje sve složenije. Često su se koristile tehnike imitacije gdje različiti glasovi imitiraju melodijske linije jedni drugih (Brown, 1976). Glazbenu poduku najčešće provode profesionalni školski i crkveni glazbenici – kantori. Kantori su u društvu bili vrlo cijenjeni i imali su značajnu ulogu. Revolucionarnu promjenu u zborsku glazbu donosi i izum tiskarskog stroja. Tiskanjem muzikalija prestaje prepisivanje izvornih rukopisa (Andreis, 1989).

U baroku zbarsko pjevanje doživljava dramatične promjene uvođenjem homofonije gdje su glasovi harmonijski usklađeni. Zborovi nose značajnu ulogu u ranim talijanskim baroknim operama, a osobito u baroknim oratorijima. Posebice u oratorijima Georga Fridricha Händela. Važna pojava ovog razdoblja skladateljskog karaktera je koncertantni stil, čiji se naziv odnosi na skupno muziciranje vokalnog i instrumentalnog tipa (Andreis, 1989).

U klasicizmu i romantizmu zbor je postajao sve važniji i značajniji u operama (Unger, 2010). Beethovenova *Deveta simfonija* sa svojim zbarskim završetkom *Oda radosti* postala je jedno od najpoznatijih zbarskih djela (Cooper, 2000). Glazba je postala sastavni dio općeg obrazovanja i pokrenulo se obrazovanje djece iz svih društvenih slojeva.

Taruskin (2009) navodi da se tijekom 20. stoljeće zbarska glazba nastavlja razvijati obuhvaćajući različite stilove. Zbarsko pjevanje postaje popularnije izvan crkvenih okvira, sve više se pjevaju narodne pjesme. Mnogi zborovi izvode širok spektar repertoara, od klasičnih djela do suvremenih kompozicija i popularne glazbe.

Zbarska glazba 21. stoljeća uvelike je napredovala. Pjevanje, kao glazbena aktivnost, prakticira se u profesionalnim umjetničkim ansamblima, ali i u obrazovanju u osnovnim i srednjim školama, u amaterskim društvima, u terapeutske svrhe te se za zborove organiziraju brojne manifestacije, natjecanja, festivali diljem Europe i svijeta (Rukavina, 2020).

2.2.Vrste pjevačkih zborova

Pjevački zbor možemo podijeliti u dvije kategorije: prema namjeni i prema sastavu. Prema namjeni razlikujemo operne zborove, školske zborove, crkvene zborove, pjevačka društva i slično. Najčešća podjela pjevačkih zborova upravo je prema sastavu, odnosno vrsti glasova. Tu skupinu dijelimo na dječji pjevački zbor, ženski pjevački zbor, muški pjevački zbor te mješoviti pjevački zbor (Muzička enciklopedija, 1971).

Dječji pjevački zbor sastoji se od djevojčica i dječaka. Zbor može biti jednoglasan i višeglasan. Višeglasni dječji zbor najčešće se sastoji od triju glasova - soprana, mezzosoprana i alta. Opseg glasova u dječjem zboru za *soprane* je od *c* do *f2*, za *mezzosoprane* od *a* do *c2* te za alte od *g* do *b1*. Iako je rad u dječjem zboru uglavnom usmjeren na razvoj pjevačkih potencijala učenika, sposobnosti učenika, usavršavanje vještina pjevanja, usvajanje i

interpretaciju određenog glazbenog repertoara te drugih sadržaja, u radu sa zborom mlađe školske dobi vrlo su važne sastavnice koje nisu isključivo povezane sa zbarskim pjevanjem. Riječ je o sferi općeg glazbenog odgoja koji je važan za postizanje cjelovitog kognitivnog, emocionalnog, socijalnog, tjelesnog i glazbeno-estetskog razvoja učenika (Radočaj-Jerković, Škojo, Milinović, 2018).

Ženski pjevački zbor sastoji se od triju ženskih glasova – *soprana, mezzosoprana i alta*. *Sopran* ima raspon glasa od *d* do *a2*, *mezzosopran* od *a* do *g2*, a *alt* od *a* do *h1*. Najčešća podjela glasova je na soprane 1 i 2 (mezzosopran) te na alt 1 i 2 (SSAA), a nerijetko se dionice dijele na dvije sopranske i jednu altovsku dionicu (SSA) (Španić, 2019).

Muški pjevački zbor sastoji se od triju muških glasova: *tenora, baritona i basa*. *Tenor* ima opseg glasa od *c* do *d2*, *bariton* od *A* do *g1* te *bas* od *E* do *f1*. Dionica tenora nerijetko se dijeli u dvije dionice, a postoje i *kontratenori* koji pjevaju altovsku dionicu u falsetu (Španić, 2019).

Mješoviti pjevački zbor najčešća je i najraširenija vrsta pjevačkog zbora. Dijeli se na muške i ženske glasove: *sopran, alt, tenor i bas* (SATB), što je ujedno najčešća podjela glasova, ali postoji i podjela unutar glasova (Španić, 2019).

2.3. Zborsko pjevanje

'*Ensamble*', hrv. *ansambl*, na francuskom znači zajedno, ujedinjen, uravnotežen što možemo paralelno povezati sa zborom, jer dobar, uspješan i kvalitetan zbor odiše zajedništvom, ujedinjenošću i ravnotežom. Radočaj-Jerković (2017) navodi kako pjevački zbor mora djelovati usklađeno, koordinirano i harmonično, kao da je riječ o jednom instrumentu, da bi ostvario glazbene ciljeve i potencijale.

Prema Chesnokovu (2010), tri su neizostavne kvalitete zbarskog zvuka: ansambl, intonacija i nijansiranje. Karakteristike tih osnovnih kvaliteta rezultiraju zajedništvom i ljepotom, a prikazane su u Tablici 1.

Tablica 1. Dobra zvučnost zbora (Chesnokov. 2010:6)

ELEMENT	KARAKTERISTIKE	REZULTAT
ansambl	Ravnoteža i ujednačenost svake sekcije zasebno i ujednačenost cijelog zbora.	zajedništvo
intonacija	Preciznost i točnost.	ljepota
nijansa	Percepcija i praćenje dirigenta.	ekspresivnost

„Zborsko je pjevanje jedna od najčešćih organiziranih glazbenih aktivnosti slobodnog vremena kojem se, prema brojnim istraživanjima, pripisuju različite psihološke, terapijske, odgojne i druge dobrobiti“ (Radočaj-Jerković, 2022:205).

Ono je oblik kolektivnog muziciranja koji je od samih početaka odgojno-obrazovnih sustava postao važan dio glazbenog obrazovanja. Ljudski je glas najjednostavniji instrument koji ima svaka osoba (Rojko, 2012).

Zborsko pjevanje ima važnu socijalnu ulogu. Budući da je riječ o skupnoj aktivnosti, obilježja koja karakteriziraju tu aktivnost su povezivanje i identifikacija sa zajedničkim ciljem, razvijen osjećaj za pripadnost skupini. Članovi pjevačkih zborova prihvaćaju zajedničke obrasce ponašanja te pokazuju visoku razinu osjećaja za zajedništvo. Vrlo važnu ulogu, ako ne i ključnu, nose pozitivna klima i prijateljski odnosi među pjevačima, a isto tako će negativni odnosi naštetiti kvaliteti zbora. „Stoga, voditelj zbora treba odgovarajuća nastojanja posvetiti stvaranju pozitivnih odnosa, razumijevanja, uvažavanja i podrške među pjevačima te stvoriti ozračje povjerenja, tolerancije i poštovanja. Jedino u takvim okolnostima moguće je ostvariti primjerenu radnu atmosferu koja je uvjet za realizaciju ostalih uloga zorskog pjevanja. Odgojni utjecaji u radu s pjevačkim zborom usmjereni su na razvijanje slobodne, otvorene, odgovorne, znatiželjne, empatične, interkulturalno osjetljive, tolerantne, proaktivne, poduzetne i svestrane mlade osobe orijentirane na timski rad, sadržaje vezane uz osobni rast i razvoj te na aktivno i strukturirano provođenje slobodnog vremena uz kulturne i umjetničke, primarno glazbene, društvene i obrazovne sadržaje“ (Radočaj-Jerković, 2017:17).

2.4. Društveno gledište i kulturno-estetski elementi kulture pjevačkog zbora

Chesnokov (2010) navodi da kulturu pjevačkog zbora čini niz nepisanih pravila u glazbenom, kulturno-estetskom i društvenom smislu.

Neka od njih su:

- ujednačavanje volumena glasa pjevača sa svojom sekcijom kako se pojedinac ne bi isticao
- svaka sekcija mora se međusobno slušati i ujednačiti se sa zvučnom bojom ostalih sekcija kako bi se cjelokupna boja i volumen zvuka izbalansirali
- svaki pjevač, kao i svaka zbarska sekcija, mora slušati ostale pjevače radi ujednačavanja intonacije glasa s ostalim pjevačima kako bi intonacija i boja zbarskog zvuka bila precizna
- svaki pjevač kontinuirano mora održavati kontakt s dirigentom radi ekspresivnosti svakoga pjevača i cjelokupne zbarske slike.

Usklađenost glazbeno-estetskih kriterija među pjevačima, ili barem sličnost glazbenog ukusa pjevača, važan je faktor jer će tako biti lakše ostvariti program za koji će razina motivacije među pjevačima biti podjednaka (Radočaj-Jerković, 2017, prema Španić, 2020).

U društvenom kontekstu, velika je prednost ako su članovi zbora otvoreni za prihvaćanje zajedničkih odgojnih vrijednosti i obrazaca ponašanja. Cilj je voditelja stvoriti kulturu zbora koja se temelji na prihvaćanju, povjerenju i suradnji unutar stabilnog i pozitivnog okruženja. Pjevački zbor treba djelovati prema zajedničkim pravilima i vrijednostima, što uključuje ponašanje tijekom proba, ponašanje na sceni, redovitost dolazaka, nekašnjenje na probe i slično. Pjevači koji dijele slične vrijednosti često duže ostaju u zboru, čime doprinose stvaranju specifične kulture zbora. U kontekstu zbarskog pjevanja, nemoguće je odvojiti društvenu od glazbene komponente. Sudjelovanjem u pjevačkom zboru stječu se nova prijateljstva i zajedništvo u izvođenju glazbe što doprinosi izgradnji odnosa među pjevačima.

Članovi zbora vrlo često se druže i izvan vremena provedenog na probama, a zajednička aktivnost i druženje u slobodnom vremenu dodatno ih zbližavaju. Sudjelovanje u pjevačkom zboru također uključuje odlaske na gostovanja, što pruža priliku za upoznavanje novih mjesta, običaja, ljudi, znamenitosti i kulturne baštine. Osim toga, sudjelovanjem na zbarskim susretima

i natjecanjima otvara se glazbeno-društvena dimenzija upoznavanja i slušanja drugih zborova, što voditelja i pjevače potiče na analizu rada vlastitog pjevačkog zbora.

Dakle, socijalni aspekti, uključujući timski rad i zajednička odgovornost, imaju ključnu ulogu u stvaranju jedinstvenog zvuka zbora i umjetničkog izraza.

2.5. Uloga dirigenta

„Često mislim da bi odličan sinonim za dirigiranje bila riječ davanje. Pokuš bi trebao biti vrijeme u kojem dirigent na čovječan, human način učenicima podjednako daje i glazbene i ljudske vrijednosti. To davanje zasniva se na stvarnom stanju ljudskog duha, odnosno na svemu onom što čovjeka čini čovjekom u zajednici“ (Jordan, 2008:5, prema Radočaj-Jerković.).

Dirigent je jezgra zbora. Osobnom motivacijom, ljubavlju, emocijom i idejama utječe na svoje pjevače i motivira ih na rad. Na temelju istraživanja, amaterski pjevači ističu kako su bitne značajke dobrog dirigenta stručnost, profesionalnost, kompetentnost, autoritativnost, strpljivost, odlučnost, lijepo ophođenje s pjevačima, stvaranje ugodne atmosfere na pokusima, smisao za humor (Weber, 2010, prema Radočaj-Jerković, 2017).

Kompetentnost dirigenta očituje se u odgovarajućem korištenju nastavnih strategija i metoda te u stvaranju pozitivnog i poticajnog ozračja. Radočaj-Jerković (2017), prema Emmons i Chase (2006), navodi kako bi kompetentan dirigent trebao:

- komunicirati glazbenu viziju članovima zbora
- posjedovati tehničke predispozicije za izvođenje aktivnosti (glazbene, pjevačke, psihološke)
- biti sposoban učitelj i jasan govornik
- motivirati pjevače
- kompetentno raspolagati vremenom
- biti usmjeren na produktivnost pokusa
- ne voditi se vlastitim već ambicijama zbora
- biti pristupačan
- biti strpljiv, ali odlučan
- biti vjerodostojan.

Uz navedeno, od dirigenta se iziskuju razvijene organizacijske i menadžerske vještine. Treba znati planirati aktivnosti, kvalitetno voditi pokuse te voditi i poticati pjevače kako bi ostvarili svoje potencijale i ne bi izgubili interes.

Od dirigenta se očekuje da uspješno:

- dirigira (sluša ansambl s razumijevanjem, bude kreativan u interpretaciji i vlada manualnim tehnikama)
- pjeva (vlada vokalnom tehnikom jer mu je pjevački glas osnovno sredstvo za rad)
- svira (najčešće klavir)
- poznaje glazbu (interpretira različite glazbene stilove).

3. NATJECANJA U ODGOJU I OBRAZOVANJU

Natjecanje je aktivnost u kojoj se pojedinci ili određena skupina ljudi natječu tko će brže i/ili bolje izvršiti određeni zadatak od drugih natjecatelja kojima je povjerena ista zadaća. Natjecanje kao obrazovno sredstvo ima vrlo snažno značenje. Ono utječe na osjećaje natjecatelja, unosi živost i vedrinu među njih i razvija interes za nova znanja, podiže natjecateljski duh i želju za pobjedom. Dakle, potiče uspjeh i djelovanje da se određeni zadatci izvrše što uspješnije i bolje (Jukić, Matić, 2011, prema Vukasović 1994).

3.1. Pedagoški ciljevi natjecanja

Natjecanja su još uvijek jedna od nejasnih i kontroverznih tema u obrazovanju. Nerijetko se postavlja pitanje trebaju li se učenici natjecati i koja je dobrobit natjecanja za njih te jesu li natjecanja i konkurencija u obrazovanju pozitivni ili negativni za učenike (Cantador, Conde, 2010).

Pogrešno mislimo da je *'natjecanje'* antonim za *'suradnju'*. Dobro strukturirana i svjesno osmišljena natjecanja zapravo potiču timski rad, međusobnu suradnju i komunikaciju (Cloke, 2024).

Cantador i Conde (2010) snažno zagovaraju prednosti natjecanja tvrdeći da dobro organizirano natjecanje izaziva učenike da daju sve od sebe, a samim time pospješuje učenje i motivaciju. Također navode nekoliko dobrih strana natjecanja kao što su veća motivacija i samopoštovanje, a ističu da natjecateljski element djeluje kao poticaj svim učenicima da se više trude pa čak i slabijim učenicima da ustraju u sudjelovanju u određenoj aktivnosti.

S druge strane, određeni autori navode kako natjecanje narušava proces učenja namećući učenicima da se usredotoče na ciljeve umjesto na sam proces te da je stres, koji učenik doživljava natjecanjem, veći od koristi izvučene iz njega.

Većina autora je mišljenja da su ekipna natjecanja manje štetna za učenike i da mogu poboljšati njihove vještine učenja. Cantador i Conde (2010) navode da zajednički ciljevi potiču učenike da osjećaju veću odgovornost i brigu o zadacima svoje skupine. Istraživanja su pokazala da učenici više daju prednost skupnim, tj. *'anonimnim'* natjecanjima (učenici se ne ističu, ugodnije im je biti dio skupine) nego natjecanju licem u lice i to zbog manje stresa i

ostalnih negativnih osjećaja. Kod timskih natjecanja, činjenica da učenici znaju da drugi timovi također teže postizanju istih ciljeva, uvelike doprinosi motiviranju timova da postanu kohezivniji i bolji suradnici (Neubert, 2016).

Pierre de Coubertin, utemeljitelj modernih Olimpijskih igara, smatrao je da nije važno pobijediti, već sudjelovati. Ipak, uz produblјivanje znanja, cilj svakog natjecanja, na kraju je krajeva, pobijediti, savladati ostale natjecatelje i biti najbolji (Mori, 2021).

3.2. Uloga natjecanja u motivaciji učenika

Riječ motivacija dolazi iz latinske riječi *movere* što znači kretati se. Motivacija se u psihologiji definira kao stanje u kojem je pojedinac iznutra motiviran određenim potrebama, željama ili motivima na određeno ponašanje usmjereno postizanju nekog određenog cilja. Možemo je shvatiti kao silu koja nas potiče na djelovanje (Dukić 2017, prema Petz, 2005). U psihologiji razlikujemo dvije vrste motivacije:

- intrinzičnu motivaciju (*lat. inter* – unutra) koja se sastoji od učenja sadržaja iznutra. Ova vrsta motivacije definirana je kao prirodna sklonost pojedinca da se bavi vlastitim interesima i uvježbava svoje sposobnosti.
- ekstrinzičnu motivaciju (*lat. extra* – izvana) koja dolazi od vanjskih poticaja i utjecaja. Ekstrinzična motivacija svoj izvor ima izvan učenika, npr. pohvala, diploma ili ocjene (Dukić, 2017, prema Vizek Vidović i sur., 2014).

Smetko (2023, prema Austin, 1990) navodi da konkurencija u natjecanju ne može promicati uspjeh učenika, već ga sužava, tj. može uzrokovati pad samopouzdanja, učinkovitost i motivaciju učenika u natjecanjima. Autor tvrdi da konkurencija može više iskvariti nastavnike od učenika jer su usmjereni na natjecanje i tako doživljavaju učenike kao one s niskim ili visokim sposobnostima te se više posvete učenicima s visokim sposobnostima.

Važno je zapamtiti da natjecanje nije jedini način za angažman učenika. Kod nekih učenika, natjecanje može uzrokovati negativne osjećaje poput tjeskobe ili niskog samopoštovanja, a samim time i pada motivacije za učenje (Harris II, 2023).

S druge strane, Asmus (2021) smatra da konkurencija potiče razvoj vještina učenika. Sukladno tome, u svojoj nastavi razvio je pristup pod nazivom *band olympics* koji održava natjecateljski duh i motivaciju za napredovanjem tijekom cijele školske godine na satovima

benda. Ističe da uključenost natjecateljskog duha u nastavi promiče osjećaj kompetentnosti i time učenici postignu napredak.

4. ZBORSKA NATJECANJA

Béla Bartók, mađarski skladatelj, pijanist i etnomuzikolog, smatrao je da su natjecanja za konje, a ne za umjetnike. I zaista jesu, ako se njima pristupa isključivo s mišlju da se vrednuje samo finalna izvedba prema strogo zadanim kriterijima. Vrlo je važno razdijeliti ulogu komisije i pedagoškog procesa koji je prethodio samoj finalnoj izvedbi (Špoljar, 2020).

Zborska natjecanja predstavljaju važan događaj u životima mnogih članova pjevačkih ansambala pružajući im priliku za javne nastupe i evaluaciju. Ona mogu značajno doprinijeti razvoju glazbenih vještina i umjetničkog izražaja zbora. Međutim, uz sve prednosti koje donose natjecanja, postoji i druga strana. Intenzivne pripreme, visoka očekivanja i pritisak koji dolazi s natjecanjima mogu dovesti do stresa, anksioznosti i napetosti unutar zbora. Osim toga, natjecateljski duh ponekad može narušiti kolegijalnost i zajedništvo – što je temeljno za timski rad. Na zborskim natjecanjima zborovi se natječu prema strogo propisanim predispozicijama.

Kriteriji za propozicije na zborskim natjecanjima temelje se na uobičajenim podjelama prema vrsti zbora, dobi pjevača i repertoarnim preferencijama (Tablica 2).

Tablica 2.

Uobičajena podjela zborova prema kategorijama na natjecanjima (Radočaj-Jerković, 2017:127)

Vrsta zbora prema sastavu i podrijetlu	Dob pjevača	Repertoarna preferencija
Zborovi općeobrazovnih škola	Dječji zborovi mlađe dobi	Sakralna glazba
Zborovi glazbenih škola	Dječji zborovi starije dobi	Svjetovna glazba
Zborovi kulturno-umjetničkih društava	Mladenački zborovi (srednjoškolski zborovi)	Glazba inspirirana folklorom
Dječji zborovi	Studentski zborovi	Suvremena glazba
Djevojački zborovi	Zborovi pjevača starije dobi	Jazz, pop, mjuzikl
Ženski zborovi	Bez dobnog ograničenja	Gospel i Spiritual
Muški zborovi		Klasični zborski repertoar koji se sastoji od skladbi više glazbenih epoha
Mješoviti zborovi		
Komorni zborovi		
Komorni ansambli		

4.1. Vrste zbornih natjecanja

Sustavnim proučavanjem zbornih natjecanja koja se održavaju u Hrvatskoj i svijetu, zborna natjecanja se mogu se svrstati u nekoliko kategorija prema organizaciji:

- **Lokalna natjecanja** održavaju se unutar određenog grada, općine ili manjeg geografskog područja. Ova natjecanja organizirana su unutar lokalnih zajednica, kulturnih udruga ili škola. Lokalna natjecanja obično uključuju manji broj zborova. U Hrvatskoj su to županijske smotre pjevačkih zborova.
- **Regionalna natjecanja** obuhvaćaju veće geografsko područje poput regije, županije ili pokrajine. Natjecanja uključuju veći broj zborova i natjecatelja, pružajući im mogućnost za upoznavanjem različitih kulturnih vrijednosti. Jedna od mnogih regionalnih zbornih

natjecanja u Hrvatskoj su natjecanja u sklopu Hrvatskog natjecanja učenika i studenata glazbe i plesa.

- **Nacionalna natjecanja** organizirana su na razini cijele zemlje i okupljaju zborove iz različitih krajeva države. Ova natjecanja organiziraju nacionalne glazbene organizacije ili savezi. Nacionalna natjecanja često su popraćena događajima poput seminara ili radionica s obzirom na to da se radi o visokoj razini natjecanja. *Susret hrvatskih pjevačkih zborova, Natjecanje hrvatskih pjevačkih zborova, Hrvatsko natjecanje učenika i studenata glazbe i plesa, državno natjecanje* samo su neka od zbornskih natjecanja na razini države.
- **Međunarodna natjecanja** su na međunarodnoj su razini i okupljaju zborove iz različitih zemalja, promovirajući kulturnu razmjenu i međunarodno umrežavanje. Neka od najpoznatijih međunarodnih natjecanja su *World Choir Games* i *European Choir Games*, dok se u Hrvatskoj na međunarodnoj razini održava natjecanje u Zadru *Međunarodno natjecanje pjevačkih zborova Zadar*, zatim *Chorus inside Croatia* i druga.
- **Online natjecanja** relativno su nova vrsta natjecanja. Održavaju se putem interneta, a omogućuju sudjelovanje zborovima iz cijelog svijeta bez potrebe za fizičkim prisustvom. Najpopularnije online natjecanje za zborove je *The Song* (UK) za sve uzraste. Online su natjecanja fleksibilna za zborove koji ne mogu putovati.
- **Specijalizirana natjecanja** fokusirana su na specifične žanrove, stilove ili teme unutar zbornske glazbe. Primjeri su folklorna natjecanja, natjecanja posvećena sakralnoj glazbi, jazzu ili suvremenim kompozicijama. Ova vrsta natjecanja omogućuje zborovima da se natječu u specifičnim kategorijama koje odgovaraju njihovim vještinama i interesima. Primjer su *Međunarodno natjecanje zborova u folklornoj glazbi u Šibeniku, Iowa Vocal Jazz Championships, International Sacred Music Choir Festival* i mnoga druga natjecanja.

4.2. Pripreme za zborska natjecanja

„Zborski pokusi mjesto su intenzivnog učenja, ali da bi bili uspješni potrebno ih je planirati i izvoditi prema principima rada karakterističnima za aktivnosti slobodnog vremena koji uključuju vedru, opuštenu, ali ishodišno visoko funkcionalno usmjerenu suradničku i stvaralačku atmosferu u kojoj će učenici (članovi zbora), osim zajedničkih, ostvariti i svoja individualna očekivanja, potrebe i potencijale“ (Radočaj-Jerković, 2017:97).

Planiranje zorskog programa usko je povezano s planiranjem kojim se bave menadžeri u kojem Radočaj-Jerković (2017) predlaže uporabu triju koraka koji mogu pomoći u planiranju svakog pokusa, odnosno probe.

Koraci su oblikovani sljedećim pitanjima:

- Koje bi ciljeve trebalo slijediti?
- Kako bi se ciljevi trebali postići?
- Kako prikupiti resurse?

Područje koje zahtijeva najpažljiviju pripremu pri planiranju programa zorskih aktivnosti, pogotovo za zorsko natjecanje, jest odabir repertoara za pjevanje. Na temelju odabranog repertoara koji će se pripremati, zasnivat će se cjelokupna djelatnost pjevačkog zbora. Dakle, važno je da voditelj pri odabiru repertoara pristupi kompetentno, racionalno, obzirno, uključujući interese članova zbora, ali prije svega odgovorno, poštujući glazbeno-estetske kriterije i vrijednosti.

Radočaj-Jerković (2017) navodi kako je Ehret sistematizirao popis za provjeru elemenata pri odabiru skladbi. Popis je usmjeren na provjeru tekstualnih i glazbenih vrijednosti (Tablica 3).

Preduvjet za uspješno izvođenje aktivnosti tijekom zorskih pokusa jest dobro strateško planiranje prije početka rada. Organiziranim pristupom te prikladnim i zanimljivim odabirom repertoara moguće je utjecati na kvalitetu izvedbe i rezultata učenja.

Tablica 3.

Popis elemenata za provjeru pri odabiru odgovarajuće zvorske skladbe (Radočaj-Jerković, 2017:104, prema Ehret, 1959)

Tekstualna vrijednost tablice	Literarna vrijednost.
	Pjevnost teksta.
	Kvaliteta prijevoda.
Glazbena vrijednost skladbe	Originalnost koncepta skladbe.
	Melodijska, ritamska i harmonijska zanimljivost.
	Odaje li dojam trajne vrijednosti ili je skladba kratkotrajno privlačna?
	Usklađenost glazbenog izraza s tekstom, ugođajem i sadržajem pjesme.
	Vođenje dionica na vokalno primjeren način, za razliku od instrumentalno vođenih dionica u pojedinim skladbama.
	Primjerenost opsega.
	Hoće li se skladba svidjeti i izvođačima i publici?
	Je li skladba vrijedna truda koji je potrebno uložiti za pripremu njenog izvođenja?
	Uklapa li se u postojeći repertoar zbora?
	Glazbena primjerenost skladbe glazbenom potencijalu zbora.
	Emocionalna primjerenost skladbe zrelosti zbora.
Uloga pratnje – podrška ili distrakcija?	

4.3. Emocionalna priprema zbora za natjecanje

Emocionalna priprema zbora za natjecanje, važan je i ključan element uspješnog nastupa, podjednako bitan kao i tehnička spremnost. Za početak, mentalna priprema nosi značajnu ulogu za uspješan nastup.

Timski duh unutar zbora može se ojačati raznim zajedničkim aktivnostima i probama, što doprinosi harmoniji među članovima tijekom nastupa. Podrška je među članovima važna za emocionalnu stabilnost svakog pojedinca.

Stres menadžment i *mindfulness* uključuju tehnike opuštanja poput dubokog disanja i meditacije, koje mogu smanjiti stres prije nastupa, dok adekvatan odmor i san osiguravaju emocionalnu stabilnost.

Generalne probe i nastupi pred publikom pomažu pjevačima da se naviknu na pritisak javnog nastupa i smanje tremu.

Integracija ovih elemenata u pripremi za natjecanje omogućavaju zboru ne samo tehnički savršen, već i emocionalno stabilan i samopouzdan nastup na natjecanju. Ovakvom pripremom zbor može osigurati da svaki član bude maksimalno spreman suočiti se s izazovima koje natjecanje nosi, istovremeno uživajući u procesu i nastupu.

Možda je najveći izazov natjecanja taj da se preveliki naglasak stavlja na natjecateljske elemente što rezultira time da članovi zbora često postanu emocionalno uznemireni i uzrujani zbog priprema, izvedbe i konačnih rezultata žirija. U današnjem vremenu naglasak se previše stavlja na '*osvajanje prve nagrade*' u svim područjima natjecanja. Prije sudjelovanja na natjecanjima, dirigent mora emocionalno pripremiti svoje pjevače na svaki ishod. To će potaknuti fokus i koncentraciju na probama i na nastupu (Garretson, 1961).

5. POZITIVNE I NEGATIVNE STRANE ZBORSKIH NATJECANJA

5.1. Pozitivne strane zbornih natjecanja

Zborska natjecanja, unatoč natjecateljskoj prirodi, zborovima i njihovim voditeljima pružaju bogati spektar pozitivnih strana. Od osobnog i umjetničkog razvoja, jačanja timskog duha, preko kulturne razmjene i umrežavanja s ostalim zborovima, do profesionalnog razvoja, natjecanja su vrlo važna u oblikovanju i unapređenju zbornice glazbe. Svaki sudionik natjecanja stječe priliku za osobni rast i razvoj, ne samo kao pjevač, dirigent ili korepetitor, već i kao član zajednice koja dijeli ljubav prema glazbi jer, glazba je najšire komunikacijsko područje, ne poznaje granice i jezične barijere, univerzalna je i bezvremenska.

Nedvojbeno je da **natjecanje poboljšava kvalitetu zbora**. Ono potiče zbor da se pokaže u najboljem izdanju, motivirajući pjevače da ulože više truda, ljubavi i želje kako bi finalna izvedba bila što uspješnija. Pjevači obraćaju više pažnje i usmjereni su na vokalnu tehniku, disanje i položaj pjevačkog aparata čime poboljšavaju svoje vokalne vještine. Također, umjetnički izraz neizostavan je segment kvalitete zbora i njegova djelovanja, stoga, natjecanja od zborova iziskuju interpretaciju glazbe na visokoj razini. Umjetnički izraz podrazumijeva dublje razumijevanje teksta, emocionalnu ekspresiju i kreativno izražavanje zbora glazbom. Za umjetnički izraz ključan je dirigent koji prije same obrade djela samostalno treba razumjeti i osmisлити izvedbu te isto to prenijeti zboru.

Jasan cilj poboljšava fokus zbora. Također, pomaže u postavljanju kratkoročnih ciljeva koji su vrlo važni jer su motivator za daljnji rad, ustrajanje i kontinuirani napredak koji vode do dugoročnog cilja. Uz postavljanje ciljeva veže se i **motivacija**. Činjenica da će izvedba zbora biti evaluirana, vrednovana i na koncu uspoređena s izvedbom i radom drugih zborova, snažan je motivator za zborove. „Glazba može biti motivator i potkrepljenje učenju te će učenici modificirati svoje ponašanje kako bi stekli priliku za sudjelovanjem u nekoj aktivnosti“ (Asmus, 2021:11). Ova vrsta ekstrinzične motivacije često rezultira većom disciplinom i predanošću u radu. Asmus (2021), prema Werpy (1989) ukazuje kako je razina motivacije učenika (pjevača) na vrhuncu kada se mogu poistovjetiti s glazbenim djelom te ako je ono u okviru njihovih mogućnosti. Također, Werpy tvrdi kako se glazbu percipira kao nešto vrijedno, a učenici (pjevači) žele učiti i stvarati nešto vrijedno.

Zborsko je pjevanje po svojoj prirodi izrazito timska aktivnost i iziskuje **timski rad**. Pripreme za natjecanje dodatno ističu važnost suradnje među članovima zbora. Pjevači se moraju međusobno slušati, uskladiti boju glasova jer, kako autorica Radočaj-Jerković (2017) navodi, kvaliteta zbora očituje se u usklađenosti boja glasova pjevača. Pripreme za natjecanja stvaraju osjećaj zajedništva među članovima zbora jer zajedničkim iskustvom, usponima i padovima, jačaju međusobne veze i osjećaj pripadnosti timu.

Sudjelovanje na zbarskim natjecanjima zborovima može donijeti značajan prestiž. Pobjeda ili visoki plasman često otvara vrata za druge prilike kao što su festivali, koncerti, gostovanja i slično. Sudjelovanjem na natjecanjima stječu se nova znanja i vještine, dakle **priznanja i osobni i profesionalni razvoj** su plodovi zbarskih natjecanja.

Kako natjecanja često okupljaju zborove iz različitih podneblja i krajeva zemlje ili svijeta, idealno su mjesto za **umrežavanje i kulturnu razmjenu**. Zborovima i dirigentima pruža se prilika za upoznavanjem različitih djela koja nisu poznata na njihovim prostorima. Dirigenti također mogu svjedočiti različitim tehnikama vođenja zbora promatranjem rada svojih kolega te mogu razmijeniti ideje i savjete o interpretaciji, uvježbavanju i vođenju zbarskih pokusa što kasnije može dovesti do stvaranja profesionalnih odnosa koji mogu rezultirati budućim suradnjama, zajedničkim koncertima, gostovanjima, raznim projektima i slično. Uspješni zborovi na natjecanjima često služe kao **inspiracija** mlađim generacijama i dirigentima. Njihov uspjeh može potaknuti mlade ljude da se učlane u zbor i otkriju jednu potpuno novu dimenziju koju donosi umjetnost i zbarsko pjevanje.

5.2. Negativne strane zbarskih natjecanja

Iako donose mnogo prednosti i obogaćuju i oplemenjuju živote pjevača, dirigenata i publike, zbarska natjecanja dolaze s nizom izazova.

Najčešće negativne emocije koje mogu donijeti natjecanja su **stres i pritisak**. Postavljanje visoke ljestvice može dovesti do anksioznosti, nesigurnosti i straha od neuspjeha. Također, znajući da će se izvedba zbora evaluirati i uspoređivati s drugim zborovima, zborovi često imaju strah od negativnih kritika ili niskih ocjena što može stvoriti osjećaj nesigurnosti kod članova zbora. Kako se uoči natjecanja pojačano radi, intenzivni zbarski pokusi u kombinaciji s ostalim životnim obavezama mogu rezultirati **burnoutom**. Ovo često zna biti izraženo kod zborova koji u kratkom vremenskom razdoblju sudjeluju na više natjecanja ili

nastupa. Ryane i Andrews (2009), prema Miles (2020) tvrde kako je uloga dirigenta izrazito povezana s anksioznošću pjevača, pogotovo uoči nastupa ili natjecanja. Stoga, dirigenti moraju biti svjesni svoje uloge kako bi smanjili ili spriječili anksioznost zbora zbog nastupa. Dirigent treba težiti da atmosfera na zborskim pokusima bude ugodna, da se svi osjećaju cijenjeno i sigurno. Sukladno tome, on kao vođa pred zborom mora djelovati samouvjereno i biti svjestan svojih vještina te ansamblu stvoriti motivaciju i ublažiti tjeskobu (Miles, 2020).

Zborska natjecanja često dolaze s visokim očekivanjima, a kada zbor ne postigne željene rezultate ili doživi neuspjeh na natjecanju, to može stvoriti **demotivaciju**, osjećaj neuspjeha i razočarenja (Smetko, 2020). Pjevači mogu početi sumnjati u svoje pjevačke sposobnosti i u vlastiti doprinos zboru. „Često se osvojene nagrade tumače kao „univerzalna vrijednosna kategorija“, a uistinu izražavaju tek izbor jednoga iz grupe sudjelujućih, bez spoznaje da su možda oni najbolji bili izvan sudjelovanja u natjecateljskoj priredbi. Nagrade treba visokofrekventnim pristupom relativizirati smislom i ukupnim značenjem“ (Elezović, 2014:67). Također, neuspjeh može dovesti do gubitka entuzijazma za buduća natjecanja pa čak i do napuštanja zbora, što je češća kod mladih pjevača. Posljedice demotivacije su smanjena kreativnost, negativan utjecaj na timski duh, pad samopouzdanja, smanjen angažman, a sve to može biti umanjeno ili čak spriječeno empatijom, podrškom i očuvanjem pozitivne atmosfere i umjetničkog integriteta unutar zbora. Natjecanja ponekad mogu dovesti do podjela unutar zbora što može utjecati na osjećaj zajedništva.

Sudjelovanje na zborskim natjecanjima može biti skupo. **Financijski troškovi** značajan su izazov i oni zahtijevaju pažljivo planiranje te nerijetko prikupljanje sredstava donacijama, koncertima, aukcijama i slično. Dakle, sudjelovanje na natjecanjima ne ovisi samo o umjetničkoj kvaliteti već i o financijskim mogućnostima zbora.

6. ZAKLJUČAK

Zborsko pjevanje tijekom povijest mijenjalo je svoju ulogu u društvu, ali jedno je sigurno – ispunjavalo je i inspiriralo pjevače, publiku, dirigente kako tada, tako i sada.

U ovome su radu istraženi i navedeni pozitivni i negativni aspekti zbornih natjecanja, ali i natjecanja u odgoju i obrazovanju. Uočeno je da se pozitivni i negativni aspekti mogu primijeniti na obje vrste navedenih natjecanja te da su ekstrinzična i intrinzična motivacija ključne za pristupanje istima. U odgoju i obrazovanju važan je motivator učitelj, a u zboru dirigent.

U samom procesu pripreme za natjecanje, dirigent je ključna osoba koja upravlja svime – od zbornih pokusa, preko motivacije pjevača do postizanja idealne atmosfere za rad. Od dirigenta se očekuje da uspješno vlada dirigiranjem, sviranjem i pjevanjem, da bude strpljiv, pristupačan, autoritativan i da mu u fokusu budu interesi zbora, a ne vlastiti interesi.

Pozitivne strane su što natjecanja pružaju zborovima priliku za umjetnički rast, unapređenje vokalne tehnike, priliku za osobni i profesionalni razvoj. Umrežavanje s drugim zborovima i glazbenicima otvara vrata novim suradnjama i projektima, dok nagrade mogu znatno motivirati članove i ojačati timski duh unutar zbora.

S druge strane, negativno je to što natjecanja mogu donijeti stres, pritisak i rizik od demotivacije u slučaju neuspjeha. Financijski troškovi sudjelovanja mogu opteretiti zbor, dok fokus na natjecateljski uspjeh može skrenuti pozornost s ciljeva zbora. U najgorem slučaju, neuspjeh ili negativno iskustvo na natjecanju može narušiti timsku dinamiku i dovesti do gubitka motivacije među članovima.

Dakle, zborna natjecanja mogu biti izuzetno korisna kada se promatraju kao sredstvo za rast i razvoj, ali ne i kao krajnji cilj. Ključno je pristupiti im s uravnoteženim stavom, gdje će se pozitivni učinci maksimalno iskoristiti, a potencijalni negativni učinci minimizirati.

7. POPIS LITERATURE

- Andreis, J. (1989). *Povijest glazbe*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Asmus, Edward P. (2021). Visions of Research in Music Education, *Motivation in Music Teaching and Learning*, Vol. 16, Article 31. 1 – 27
- Brown, Howard Mayer. *Music in the Renaissance*. Department of music, University of Chicago, 1976.
- Cantador, I., Conde. J. M., *Effects of competition in education: A case study in an e-learning environment*. Departamento de Ingeniería Informática Universidad Autónoma de Madrid, 2010.
- Chesnokov, P. (2010). *The choir and how to direct it*. San Diego, California: Musica Russica.
- Cooper, Barry. *Beethoven*. Oxford University Press, 2000.
- Cloke, H. *The Psychology of Competition in Learning: Why Learners Love a Challenge*.
<https://www.growthengineering.co.uk/competition-in-learning/>
- Dukić, D. (2017). *Motivacija i demotivacija pri učenju*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za interdisciplinarnu, talijansku i kulturološku studiju.
- Jukić, Lj., Matić, I. (2011) The Role of Competitions in Computer Science Curriculum. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, Vol. 13 No. 3, 201 – 231.
- Mori, I. (2021). Važnost natjecanja za učenike srednjih škola i njihove mentore. *Varaždinski učitelj – digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 7, 3.
- Neubert, J. *10 Ways Competitions Enhance Learning*.
<https://www.competitionosciences.org/2016/07/04/10-ways-competitions-enhance-learning/>
- Radočaj-Jerković, A. (2017). *Pjevanje u nastavi glazbe*. Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku.
- Radočaj-Jerković, A. (2017). *Zborsko pjevanje u odgoju i obrazovanju*. Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku.
- Radočaj-Jerković, A. (2017). *Zborsko pjevanje u odgoju i obrazovanju*. Umjetnička Akademija u Osijeku, Osijek

- Radočaj-Jerković, A. (2022). Choral Singing and the Subjective Sense of Life Satisfaction. *Nova prisutnost : časopis za intelektualna i duhovna pitanja, Vol. XX No. 1*, 193 – 205.
- Radočaj-Jerković, A., Škojo, T, Milinović, M. (2018). Zborsko pjevanje kao oblik neformalnog učenja i njegov utjecaj na formiranje dječjih glazbenih preferencija. *Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja*, 67 (2018), 2; 311-330.
- Rojko, P. (2012). *Metodika nastave glazbe. Teorijsko tematski aspekti*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Pedagoški fakultet Osijek.
- Rukavina, D. (2020). *Neglazbene dobrobiti koje se povezuju s pjevanjem u zboru*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku.
- Taruskin, Richard. *The Oxford History of Western Music: Music in the Late Twentieth Century*. Oxford University Press, 2009.
- Unger, Melvin P. *Historical Dictionary of Choral Music*. Published by Scarecrow Press, inc, 2010.
- Smetko, N. (2023). *Uloga natjecanja u razvoju glazbenih sposobnosti učenika*. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Muzička akademija.
- Španić, P. (2019). *Kultura rada s pjevačkim zborom*. Diplomski rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku.
- Špoljar, T. (2020). *Natjecanje u glazbi. Utječe li rad prosudbene komisije na generalno zadovoljstvo natjecanjem*. <https://edutorij-admin-api.carnet.hr/api/files/3b77de90-5dd3-4a24-8fbd-dabb44980401>